

Корецька О.В.,
старший викладач кафедри «Економіка і фінанси»,
Одеський національний морський університет

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Корецька О.В. Сучасні підходи до оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств. У сучасних умовах проблема оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств (ФЕБП) набуває особливої актуальності для підприємств усіх галузей та сфер економіки. У статті висвітлено поняття фінансово-економічної безпеки підприємства (ФЕБП). Досліджено основні завдання забезпечення ФЕБП і методи визначення рівня ФЕБП. Досліджено послідовність процесів активізації ресурсів для отримання відповідного рівня фінансово-економічної безпеки. Розроблено методику визначення окремих складників фінансово-економічної безпеки, яка встановлює математичну залежність рівнів фінансово-економічної безпеки та її складників.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, рівень фінансово-економічної безпеки, оцінка фінансово-економічної безпеки, складники безпеки, ефективність.

Корецкая О.В. Современные подходы к оценке финансово-экономической безопасности предприятий. В современных условиях проблема оценки финансово-экономической безопасности предприятий (ФЭБП) приобретает особую актуальность для предприятий всех отраслей и сфер экономики. В статье освещено понятие финансово-экономической безопасности предприятия (ФЭБП). Исследованы основные задачи обеспечения ФЭБП и методы определения уровня ФЭБП. Исследована последовательность процессов активизации ресурсов для получения соответствующего уровня финансово-экономической безопасности. Разработана методика определения отдельных составляющих финансово-экономической безопасности, которая устанавливает математическую зависимость уровней финансово-экономической безопасности и ее составляющих.

Ключевые слова: финансово-экономическая безопасность, уровень финансово-экономической безопасности, оценка финансово-экономической безопасности, составляющие безопасности, эффективность.

Koretska O.V. Modern approaches to assessing the financial and economic security of enterprises. In modern conditions, the problem of assessing the financial and economic security of enterprises (FEMS) becomes of particular relevance for enterprises in all sectors and spheres of the economy. The article covers the concept of financial and economic security of the enterprise (FIEB). The main tasks of providing the FIEB and methods of determining the level of FES are investigated. The sequence of processes of activation of resources for in order to obtain the appropriate level of economic security has been explored. The method of determination of separate components of financial and economic security, which establishes the mathematical dependence of levels of financial and economic security and its components, is developed.

Key words: financial and economic security, level of financial and economic security, estimation of financial and economic security, safety components, efficiency.

Постановка проблеми. У сучасних умовах проблема оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств (ФЕБП) набуває особливої актуальності для підприємств усіх галузей та сфер економіки.

Процеси, які відбуваються в економіці України, спрямовані на реформування всього господарського механізму в зв'язку з переорієнтацією на ринковий тип господарювання. У цій ситуації прагнення суб'єкта економічної діяльності стабільно та успішно розвиватися зіштовхується зі складністю оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства або її цілковитою відсутністю [6].

Сучасні підходи до оцінки фінансово-економічної безпеки потребують з'ясування визначення ФЕБП та її складників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенням проблем оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств займаються багато вчених. Тому в останні роки на базі усвідомлення всього розмаїття критеріїв,

чинників і загроз фінансово-економічної безпеки відбувається процес систематизації та концептуалізації чинників і загроз фінансово-економічній безпеці, концептуалізації цього поняття як наукової категорії. Аналіз наукових публікацій свідчить про різноманітність наукових підходів, концепцій та певних теорій стосовно визначення сутності поняття «безпека».

Її аналізу приділили увагу такі вчені, як О.В. Ареф'єва, О.І. Барановський, І.О. Бланк, В.М. Геєць, К.С. Горячева, Г.В. Козаченко, Т.Б. Кузенко, Л.С. Мартюшева, О.І. Судакова та інші.

Таке розмаїття трактувань фінансово-економічної безпеки підприємства є свідченням вагомості та складності проблеми та незавершеності теоретико-методологічного підходу опрацювання цього питання.

Так, у монографії В.І. Мунтіяна здійснене системне наукове дослідження проблеми економічної безпеки взагалі та фінансової безпеки як її складника в контексті їх оцінки як провідної ланки в усьому комплексі

питань і напрямів забезпечення ефективного функціонування підприємства.

У науковій праці О.І. Барановського [3] звертається увага на всеосяжність проблеми фінансово-економічної безпеки, вплив її на всі галузі економіки країни та наводиться розгорнуте визначення, в якому увага акцентується на захищеності фінансових інтересів усіх рівнів, забезпеченості фінансовими ресурсами, збалансованості підсистем національної економіки, наявності та якості фінансових інструментів і послуг. При цьому принципово важливим є відхід від самоцінності стабільності фінансових показників макrorівня на користь визначення передусім операційної та комунікативної ролі, яку відіграє грошово-фінансова сфера для громадян, суб'єктів господарювання різних рівнів і держави.

Таким чином, С.Ф. Покропивний вказує, що фінансова безпека є складником економічної безпеки, яка полягає у найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів [8, с. 216].

О.І. Судакова наполягає, що «фінансова безпека є важливою складовою частиною економічної безпеки підприємства, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансів підприємства, яка відображається через систему критеріїв і показників його стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових резервів, фінансову стабільність, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин» [9, с. 144].

Формулювання цілей статті. Мета статті – розглянути та проаналізувати існуючі методи оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств, визначити основні завдання забезпечення ФЕБП, розглянути складники безпеки та сформулювати рівні безпеки.

Виклад основного матеріалу. Серед складних системних і комплексних економічних категорій фінансова та економічна безпека підприємства мають важливе значення. Економічна безпека є найбільш повноцінною характеристикою спроможності підприємств до життєздатності та передумов розвитку, динамічності економічної стійкості і конкурентоспроможності. Фінансова безпека засвідчує забезпеченість, захищеність та ефективність політики формування, використання і розвитку другого за важливістю (після праці) чинника виробництва – капіталу, виступаючи таким чином найбільш важливою функціональною складовою частиною економічної безпеки.

Таким чином, можливо сформулювати визначення фінансово-економічної безпеки (ФЕБ): ФЕБ є універсальною категорією, яка визначає стан захищеності, зумовлює фактори загроз та їх масштаби, вибір ефективних заходів протидії, таких як операційні коригування, зміна бізнес-процесів або їх параметрів, стратегічні організаційні зміни, комбінування фінансового і страхового захисту, управління структурою капіталу, резервне фінансування, а також рівень використання фінансово-економічного потенціалу, що забезпечує можливість нівелювати негативний вплив економічних загроз.

Сучасні підходи до оцінки фінансово-економічної безпеки потребує з'ясування визначення ФЕБП та її складників.

Фінансова безпека є головним складником економічної безпеки, сутність якої проявляється через систему критеріїв та показників, тому і розглядати фінансову та економічну безпеку ми пропонуємо у сукупності.

Так, показники фінансово-економічної безпеки виконують функцію оцінки фінансового стану підприємств, його стійкості, надійності, потенціалу зростання.

Щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки для успішної діяльності підприємство має виконати дві принципові умови:

- оцінити існуючий стан, характер загроз і виробити науково обґрунтовану лінію поведінки. Такий аналіз слід проводити одночасно за двома пов'язаними напрямками, що враховують зовнішні (прямі і непрямі) і внутрішні загрози;

- виробити механізм практичного втілення обраної політики в житті.

Одже, діяльність підприємства із забезпечення та оцінки фінансово-економічної безпеки повинна полягати у виявленні ситуацій, коли фактичні чи прогнозовані параметри фінансово-економічного розвитку і функціонування відхиляються від прийнятих граничних значень фінансово-економічної безпеки та організації роботи для подолання такої ситуації з урахуванням експертизи прийнятих рішень із фінансових та господарських питань.

Достовірна оцінка фінансово-економічного стану є визначальною для формування правильних висновків та прийняття адекватних рішень. Завдання оцінки стану фінансово-економічної безпеки досить складне і вимагає значних зусиль для визначення основних тенденцій розвитку підприємства, обґрунтування фінансової стратегії розвитку підприємства, фінансових інтересів підприємства.

Мета забезпечення фінансово-економічної безпеки – це формування здатності підприємства протистояти деструктивним впливам зовнішніх та внутрішніх загроз для забезпечення стабільності функціонування та економічного розвитку підприємства.

Таке завдання вимагає від менеджерів підприємства досконалого володіння численними прийомами та методичним інструментарієм, застосування кожного з елементів якого доцільне лише в специфічних ситуаціях. Крім того, питання обґрунтування системи оцінки фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання стає особливо гострим за умов сучасних трансформаційних перетворень економіки [4, с. 57].

Будь-яке підприємство необхідно розглядати як відкриту систему, а тому до вирішення питання фінансово-економічної безпеки підприємства необхідно підходити системно.

Оскільки підприємство є динамічною системою, то і його фінансово-економічна безпека не є статичною, а потребує постійного контролю та оцінки усіх її складників.

Серед властивостей системи можливо виділити: синергічність – односпрямованість, пріоритет інтересів системи більш широкого (глобального) рівня перед інтересами її компонентів; неадитивність – принципову незвідність властивостей системи до суми властивостей складових її компонентів; структурність – можливу декомпозицію системи на компоненти, встановлення зв'язків між ними; адаптивність –

прагнення до стану стійкої рівноваги, яке передбачає адаптацію параметрів системи до мінливих параметрів зовнішнього середовища; надійність – функціонування системи у разі виходу з ладу одного з її компонентів, збереження проектних значень параметрів системи протягом запланованого періоду (наявність гарної системи фінансово-економічної безпеки дає змогу протистояти погрозам зовнішнім і внутрішнім; до того ж система повинна мати можливість змінювати свій стан у відповідь на можливе обурення; різноманітність збурень вимагає відповідної різноманітності можливих станів.

В іншому разі така система не зможе відповідати завданням управління і захисту, що висувуються зовнішнім середовищем, і буде малоефективною [1].

Встановлення фактичного рівня фінансово-економічної безпеки – ключовий етап її забезпечення. Тому важливим є вибір інструментарію для здійснення такої оцінки.

Отже, показники фінансово-економічної безпеки виконують функцію оцінки фінансового стану підприємств, його стійкості, надійності, потенціалу зростання.

Проаналізувавши наукову літературу, можливо відзначити, що у науковій літературі вже давно вдавалися до спроб кількісного оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. Це привело до появи таких підходів, як індикаторний, ресурсно-функціональний, забезпечення програмно-цільового управління розвитком підприємства, наявність чистого прибутку, рівень розширеного відтворення ресурсів та майна підприємства, ефективність маркетингової орієнтації підприємств портової діяльності (рис. 1).

Згідно з індикаторним підходом рівень фінансово-економічної безпеки визначається за допомогою так

1 – полягає у встановленні рівня фінансово-економічної безпеки в результаті порівняння фактичних показників діяльності підприємства з індикаторами;

2 – полягає у встановленні рівня ФЕБ за допомогою оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів;

3 – базується на інтегруванні показників, які визначають рівень ФЕБ на основі експертних оцінок;

4 – полягає у визначенні збитку, що порівнюється з величиною прибутку, доходу та майна.

Рис. 1. Методи кількісного оцінювання ФЕБ

званих індикаторів [10]. Вони розглядаються як порогові значення показників, що характеризують діяльність підприємства в різних функціональних областях, дотичних до фінансово-економічної безпеки.

Отже, оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємств на основі індикаторного підходу припускає визначення з високим рівнем точності бази порівняння – індикаторів. Саме рівень точності індикатора в цьому разі і є проблемою, адже сьогодні відсутня методична база визначення індикаторів. Тому у цьому разі виникає необхідність постійного коригування системи показників, що є індикаторами фінансово-економічної безпеки підприємства, а це спричиняє збільшення трудомісткості управлінських робіт і вимагає залучення висококваліфікованих фахівців.

Згідно з ресурсно-функціональним підходом оцінка рівня фінансово-економічної безпеки підприємства здійснюється на основі оцінки стану використання корпоративних ресурсів за спеціальними критеріями [7].

В. Забродський запропонував використовувати для оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства підхід, що відображає принципи та умови програмно-цільового управління і розвитку [5]. Відповідно до нього оцінка безпеки підприємства ґрунтується на інтеграції сукупності показників, що визначають її рівень. Цей підхід відрізняється високим рівнем складності, проводиться, як правило, з використанням методів математичного аналізу, і якщо в дослідницькій роботі дає змогу отримати достовірні результати, то в практичній діяльності використання ускладнене.

Також дещо необґрунтованим із запропонованих в економічній літературі підходів до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємств є підхід, згідно з яким критерієм безпеки є наявність прибутку. У разі, коли підприємство не отримало прибуток або зазнало збитків, не можна стверджувати про дотримання інтересів підприємств а отже, і перебування в економічно безпечній зоні.

Таким чином, виходячи з цього, можна дійти висновку, що наявність прибутку свідчить про позитивні результати використання ресурсів підприємств, тобто дає йому змогу відшкодувати витрати на придбання і продаж товарів, вносити необхідні платежі до бюджетів різних рівнів і забезпечити просте відтворення.

Таким чином, ефективність господарської діяльності відображає ретроспективний стан фінансово-економічної безпеки підприємств, оскільки використовувані під час розрахунку показники рентабельності витрат і капіталу відображають попередній стан підприємств.

Чим нижче значення комплексного показника рентабельності, тим вищий рівень ретроспективного складника її безпеки. Ретроспективний складник фінансово-економічної безпеки підприємства має чотири рівні: абсолютний, задовільний, незадовільний та критичний, які можливо визначити за допомогою методів математичної статистики (табл. 1).

Якщо показник має абсолютний рівень, то йому присвоюється значення 4, задовільний – 3, незадовільний – 2, критичний – 1. Застосовуючи формулу середньозваженості, визначають рівень ретроспективної безпеки за узагальненим коефіцієнтом.

Таблиця 1

Зведена таблиця комплексного показника рентабельності підприємства за рівнями безпеки [6]

Показник	Рівень безпеки			
	Абсолютна безпека	Задовільна безпека	Незадовільна безпека	Критична безпека
Кр	$0 \leq Kp \leq 1$	$1 \leq Kp \leq 1,5$	$1,5 \leq Kp \leq 2$	$Kp \geq 2$

Ефективність діяльності не враховує повною мірою ринкових позицій підприємств. Показники рентабельності витрат і загального капіталу, хоч і є за своєю природою більш інформативними, також не дають змоги встановити, наскільки повно дотримані інтереси підприємств, хоча це і можна, проте досить неточно, встановити шляхом порівняння величини цих показників із показниками аналогічних підприємств цієї галузі.

Неточність способу зумовлена складнощами встановлення аналогічності підприємств, оскільки вона не може виникати навіть із таких ознак, як їх галузева приналежність, вид діяльності або величина експлуатованого капіталу, а також різною мірою значущості однаково сформульованого інтересу для різних, хоч і аналогічних, підприємств.

Висновки. Арсенал методичних підходів до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємств є доволі широким та дає змогу визначати характеристики як функціональних складників безпеки, так і різних напрямів його діяльності. Крім того, описані

методи можуть застосовуватися не диференційовано, а разом у межах оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств.

Розглянувши методи оцінки фінансово-економічної безпеки, ми встановили, що під час оцінки ФЕБ підприємств неможливо виділити один метод оцінки, але, незважаючи на певну новизну теоретико-методологічних основ безпеки, окремі методи оцінки стану фінансово-економічної безпеки підприємства стали досить часто вживаними (методи експертної оцінки, аналізу та обробки сценаріїв, оптимізації, багатовимірного статистичного аналізу, теорії штучних нейронних мереж, теоретико-ігрові методи).

Отримані результати поглиблюють і розвивають сучасні підходи до оцінки фінансово-економічної безпеки підприємств різних галузей та сфер економіки. Вони можуть бути рекомендовані для визначення «вузьких місць» та комплексу заходів, спрямованих на підвищення фінансово-економічної безпеки підприємств.

Список використаних джерел:

1. Амосов О.Ю. Формування системи оцінки фінансової безпеки підприємств / О.Ю. Амосов // Економіка и управление. 2012. № 1. С. 8–13.
2. Афанасьєв Є.В. Моделювання та методологічні підходи до інтегральної оцінки рівня економічної безпеки підприємств гірнично-металургійного та агропромислового кластерів. / Є.В. Афанасьєв // Ефективна економіка № 10, 2013. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
3. Барановський О.І. Фінансова безпека / О.І. Барановський. К.: Фенікс, 1999. 338 с.
4. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б.В. Губський. К.: Укрархбудінформ, 2001. 122 с.
5. Забродський В.А. Власність, економічна безпека і держава / В.А. Забродський, М.О. Кизим // Економічна кібернетика. 2000. № 3–4. С. 58–63.
6. Корецька О.В. Сучасні підходи до оцінки стійкості економічної безпеки підприємств портової діяльності / О.В. Корецька // Вісник ОНУ. Серія «Економіка». 2015. Т. 20. Вип. 1. С. 115–118.
7. Нагорна І.І. Організаційно-економічний механізм у забезпеченні стійкої економічної безпеки промислових підприємств [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / І.І. Нагорна. Одеса, 2008. 22 с.
8. Покропивний С. Ф. Економіка підприємств: підручник / С.Ф. Покропивний. К.: КНЕУ, 2005. 528 с.
9. Судакова О.І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства / О.І. Судакова // Економічний простір. 2008. № 9. С. 140.
10. Ячменьова В.М. Економічна безпека туристичного бізнесу АПК / В.М. Ячменьова, О.І. Остапчук // Культура народів Причорномор'я. 2006. № 88. С. 134–138.